

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşuna Eleştirel Bir Bakış Denemesi

Sümeysra ÇALIŞKAN¹

Özet

Devletlerin en önemli kültürel harçlarından biri Tarih dersleridir. Bu dersler devletlerin ve uyruklarının geçmişe dair bakış açılarını şekillendirmesi bakımından oldukça önemlidir. Tarih derslerinin önemini ve niteliğini artıran en önemli unsur ise geçmişteki olayları günümüze yansıtabilme gücüdür. Geçmişe ait olay ve bilgilerin günümüze doğru aktarılması bugünün yorumlanmasına veya geleceğe dair değerlendirmelerin sağlıklı olup olmayacağını belirleyen en önemli ölçüttür. Bu düşünceden hareketle tarih ders kitaplarının yazılması, ders kitaplarındaki bilgilere daha fazla önem atfedilir olması dolayısıyla oldukça önemli bir önkoşul olsa gerektir. Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun Tarih Ders Kitabındaki ele alınışına eleştirel bir yaklaşım getirilmekte ve kimi yerlerde nazizane öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Ders Kitabı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Bilimsel Tutum

A Critical Overview of The Ottoman Empire In Organization Of The 10th Class Date Course

Abstract

One of the most important cultural costs of the states is history lessons. These lessons are very important in shaping the views of states and nationals on the past. The most important factor that increases the importance and quality of history lessons is the power to reflect the events. Past events and information are the most important criteria that determine whether or not evaluations of today's interpretation or future are healthy. The fact that history textbooks are written on the basis of this thought is more important than the information in textbooks, so it is a very important prerequisite. In this study, a critical approach to the study of the history textbook of the founding of the Ottoman Empire is introduced, and some suggestions are offered in some places.

Key Words: History Textbook, Establishment of Ottoman Empire, Scientific Attitude

GİRİŞ

Tarih ders kitaplarının, tarihte neler olduğuna ve hangi şartlarda meydana geldiklerine dair anlatıları toplumsal öğretim kanalında birinci dereceden kaynaklardan olduğu göz önünde bulundurulduğunda önemleri daha fazla artmaktadır. Yapılan bir araştırmada Tarih lisans öğrencilerinin geçmişteki insan deneyimlerinden ders alınacağına inançlarının oldukça yüksek olduğu ve tarihin önemli bir bilgi-bilimsel alan olduğuna dair önemli bulgulara ulaşılmıştır(Çalışkan, 2018). Tarih öğretmen adayları ve Tarih öğretmenlerinin mesleklerinin nesnesi olan "Tarih" e dair algı ve tutumlarının önemi kadar kullanmak durumunda oldukları ders kitaplarının durumu da önem arz etmektedir. Tarih'in bilimsel bir alan olarak görülmesi durumu ile tarihte meydana gelen olaylar ve

¹ Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi. skepticalmodest@gmail.com.

koşullarının dönemin olgularından hareketle aktarılması, birbirine koşutluk arz etmekte ve Tarih ders kitaplarının bu duruma göre değerlendirilip düzenlenmesi de gerekli görünmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti uyruklarının, bünyesinden çıktığı Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu ve şartlarına dair algı ve bilgilerinin yetkin olması tarih yapmak ve tarihi değiştirmek noktasında önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Bugün ve geleceği anlama, değerlendirme, yargıda bulunma, yorumlama ve dahi eylemde bulunmaya katkısı ise şüphesiz mühim olmuştur ve mühim olacaktır. Bu çalışmada da bu düşünce çerçevesinde Lise tarih ders kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu eleştirel yöntemle tabii tutularak ele alınmaya çalışılmıştır.²

DERS KİTABI 1.ÜNİTE: BEYLİKTE DEVLETE (1300-1453)

1) 14. YÜZYILIN BAŞLARINDA YAKINDOĞU, ANADOLU VE AVRUPA

a. 14. Yüzyıl Başlarında Yakındoğu

Öncelikle 12. sayfada (Tüysüz, 2017: 12) kitabın başlığında ünitenin 1300 tarihini başlangıç almasındaki referans günümüzde kabul görmemektedir. Bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun 1302 yılında kurulduğu ve bu yılı esas almayan tarihçilere göre ise 1299 yılı kabul edilmektedir.

Ana metinde yer alan “Kafkasya, İran, Irak, Suriye, Mısır, Anadolu topraklarını içeren topraklara “Yakın Doğu” adı verilir ifadesi öncelikle başlıkta Yakındoğu ile Anadolu’yu ayrı ifade etme dolayısıyla paradoks yaratmaktadır. Bunun yanında “Yakındoğu” Batı tarih yazımının ve Batı coğrafi konumundan hareketle adlandırmadan neşetli ifadesidir. Bunun yerine tarihî önemi dolayısıyla “İlk Medeniyetler Havzası” benzeri ifadeler daha uygun olacaktır. Yine bu sayfada İlhanlılar, Altın Orda Hanlığı, Memluklu devletleri tarihlerine kısaca yer verip kapatmak yerine bu devletlerin var olduğunu ifade eden “genel durum” betimlemesi yapmak ve yıkılış yıllarına kronolojik olarak yeri geldiğinde yer vermek tarihî durumu daha sağlıklı aksettirebilirdi. Mevcut durumda, söz konusu kimi olayların Osmanlı tarihsel gelişimi ile bağlantısı kopuk kalacak gözükmemektedir. Örnek olarak Altınorda devletinin yıkılmasından sonra Rus Knezliği nispeten güçlendikten sonra II. Bayezid döneminde Osmanlılar ile ticaret meselesi sebebiyle diplomatik ilişkiye girecektir ve bu gibi bilgilerin bağlamında verilmesi tarihî dönemi daha sağlıklı aktarmaya katkı sağlayabilecektir. Söz konusu sayfada Memluklular hakkında verilen bilgiler arasında olan Moğolların Bağdat’ı işgal tarihi olan 1258 yılını da ifade etmek önemlidir. Aynı paragraftaki “**Moğol baskısı altındaki Türkiye Selçukluları...**” kısmı da hatalı ve karmaşıklığa yol açacaktır çünkü Türkiye Selçukluları İlhanlı devletinin tahakkümüne girmişlerdir. İlhanlı devleti her ne kadar Moğol devleti olsa da bu yöndeki ifade İlhanlılar’a hasredilmiş kısımdaki hakiki bilgi ile uyuşmadığından farklı algıya yol açabilecektir. Yine Memluk Devleti’ne ayrılan kısmına “İlhanlı (Moğol) işgaline düşmemiş olması” vurgusunun yapılmasının daha yerinde ve tarihî realiteye uygun olacağı açıktır. Çünkü her ne kadar Halifelik Memluk devletinde olsa da Memluk devletine asıl güç katan, güçlü durumda olmasını sağlayan Moğol istilasına düşmemiş olmasıdır. Halife de Memluk topraklarına bundan dolayı sığınmıştır ve Halifelik 1258’de Abbasiler’de olmasına rağmen Moğolların yakıp yıkıcılığını durdurabilen bir etken olamamıştır. Bir ufak akıl yürütmeye ifade edilecek olursa; Ayn-ı Calud Savaşı’nı kaybetse Memluklar için de bir anlamı olmayacağı açıktır. Dönemin tarihî iklim ve dinamiğini vermek açısından bu önemli bir noktadır.

13. sayfadaki ilk paragraf da bulanık bir algı yaratacaktır.

“Türkiye Selçukluları 1243 yılında yapılan Köseadağ Savaşı’nda Moğollara yenilmişlerdi.Selçukluların Moğol egemenliğine girmesi üzerine de sınırlarda bulunan uç beyleri bağımsız birer devlet gibi davranmaya başlamışlardı.”

² Bu çalışmada saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN’ın destek ve yönlendirmeleri önemli bir katkı sağlamış olup kendisine müteşekkirim.

Zira beylikler gerçek anlamda 1335 yılında İlhanlı devletinin yıkılmasıyla bağımsız olacaklardır. Burada “otonom” ifadesi daha uygun gözükmemektedir. Söz konusu beylikler İlhanlılar'ın Anadolu'da zayıflamasına dek zaten bu devlete bağlı durumdaydı ve kendi adlarına hutbe okutmayıp para bastırmamışlar, tabiiyeti kabul eder vaziyette siyasi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu paragrafı müteakip ? kısmında yöneltilen soru da yerinde olmasa gerektir.

“14.yüzyıl başında Anadolu'daki siyasi durumun Osmanlı Devleti'nin kurulup gelişmesine etkileri neler olabilir?”

Bu ve benzer türden bir sorunun Bizans yönetimi ve beyliklerin nispeten zayıf durumunu açıklayan metinleri müteakip yöneltilmesi maksadına hasıl olmasını daha fazla sağlayacaktır. Bizans İmparatorluğu'na hasredilen kısım da “Doğu Roma İmparatorluğu” başlığı ile ele alınması tarihî iklimi daha iyi aktaracağı gibi Osmanlıların dünya tarihinde önemli bir İmparatorluğun topraklarına hâkimiyet tesis etmesi cihetiyle öneminin bir yönünü vurgulayacaktır. Her ne kadar bugün akademik çalışmalarda da “Bizans” ifadesi kullanılsa da bu akademik yayıncılıkla ilgili bir durum olduğu gibi Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra devlet Roma devleti olduğu dürtüsü ve bilinciyle hareket etmiştir. Buna işaret edecek bir soru da bu cihetine ilişkin olgusalılığı vurgulayabilecektir. İlgili başlığın paragrafında Doğu Roma hâkimiyetindeki toprakların arasına “Ege Adaları”nı eklemiş olmak hatalıdır, bu adaların kahir-i ekseriyeti Venedik hâkimiyetinde bulunmaktaydı ve Osmanlılar da Venediği çeşitli ve ileri tarihlerde mağlup ederek hâkimiyet tesis etmişlerdir. Söz konusu kısmın “**İç karışıklıklar.... her bakımdan çöküş sürecini yaşıyordu**” kısmı da tarihsel durumu doğru aktarır değildir. Bu ifade Osmanlı faaliyetlerinin önemini göz ardı ettiği gibi Osmanlıların Doğu Roma karşısında fiili zuhurundan itibaren 153 yıl varlığını sürdürmüş olmasını da göz ardı etmiş, her hâlükârda çökecek olduğu intibahı vermiştir ki bu tarihsel olarak hayli hatalı bir ifadedir. İlaveten “**....şehirlerin başında bulunan tekfurlar halka aşırı vergi uyguluyorlardı.**” ifadesi dönemin ve Osmanlı gelişimini kolaylaştıran temel etkenlerden değildir. Çünkü bunu söylemek “Bursa neden 26 yıl kuşatmada kaldı, direndi o halde?” diye sordurtacak türdendir. Balkan bölgesi ile ilgili verilen bilgiler kısmında da “**en güçlü Sırp Krallığı**” ifadesi hatalıdır ve esasında Macar Krallığı daha güçlü ve siyasi varlığı daha uzun ömürlüdür ve 1526 yılına dek de Osmanlı yönetimi ile mücadele edecektir. İkinci paragrafta Avrupa ile ilgili verilen bilgilerde de Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun çeşitli prenslik, dükalıklara bölünmüş siyasi istikrardan yoksun olduğunun ifadesi durumu aktarma noktasında önem arz etmektedir. İtalyan yarımadasında ise adı verilmeyen Milano, Napoli, Floransa da bulunmaktadır ve Osmanlılar ile ilişkileri olacağı dolayısıyla ifade edip bilgilerini vermek önemli görünmektedir ve yalnızca Venedik ve Ceneviz ile istifade edilmesi yeterli değildir.

2) 14. YÜZYILIN BAŞLARINDA YAKINDOĞU, ANADOLU VE AVRUPA

a. Kayılar Anadolu'da(14.sayfa)

Bu başlık altında ilk paragrafta ifade edilen “**....Osman Bey'in ailesi Kayı boyundandır**” ifadesi yerine “Kayı boyundan olduğu iddia edilen Osmanlı hanedanı” ifadesinin kullanılması tarihî olarak daha uygun olacaktır. Çünkü tarihî şartlarından mütevellit kendini bu boya bağlama lüzumu duymuş olsa da bugün bundan çok Osmanlıların ne yaptığı daha önemlidir. Feridun Emecen'in dikkat çektiği 1673 tarihli bir kayıta, Karakeçililerin Söğüt perakendesinden olduğu belirtilmektedir (Afyoncu 2014: 44). Yani Kayı yahut Karakeçili olmasından çok çağdaş devletlerin genişlemesine nispetle Osmanlı genişlemesinin gerçekleştiği topraklarda yaşanan, yaşatılanlar kültürel süreklilik ve benzer tarihsel ayırıcı noktası ve ne yaptığı daha önemlidir.

b. Ertuğrul'dan Osman'a (14.sayfa)

Bu alt başlık altında Ertuğrul Gazi'nin ve boyunun Anadolu'ya gelişi Kayılara bağlanarak hatalı bir şekilde anlatılmaktadır. İlaveten “**...kayıların başına**” ifadesinden ziyade “yönetimine- liderliğine” ifadesi daha uygun görünmektedir. Yine bu alt başlığın son paragrafındaki “**Türkiye Selçuklu Sultanı'nı İran'a götürdükleri**” ifadesi

anakronizme yol açabilecektir. Devletin yönetim şehri olan Tebriz'e götürdüklerini ifade etmek daha yerinde görünmektedir.

? kısmında yöneltilen *“Anadolu'daki Türk beyleri Osman Bey'in hangi özelliğinden dolayı onun hizmetine girmiş olabilirler”* sorusu hatalıdır. Anadolu'daki Türk Beyliklerinin sonucusu Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hâkimiyetine girecek, bu süreçte beyler bilhassa Osmanlı kuruluş döneminde Osmanlı yönetimini hayli meşgul edecekler Ankara Savaşı'nın ve menfi neticelerinin etkileyicilerinden olacaklardır. Bunun ifadesi çok başlılık ve rekabetin olumsuz etkilerini ve günümüzü de anlamlandırabilmek açısından elzem görünmektedir. Anadolu'daki “gaziler, alperenler” Osman Bey'in hizmetin girmişler buna da sebep yalnız başarıları değil Doğu Roma yönünde gaza gerçekleştiren beylik olmaları özelliği dolayısıyla.

c. Uç Beyliğinden Devlete(14.sayfa)

Bu alt başlığın ilk paragrafındaki *“1299 yılında bağımsızlığını ilân etti”* bilgisi de sarı bir bilgi değildir. Sayfanın son alt başlığı olan “Uç Beyliğinden Devlete” kısmının paragrafında “uç beyliği” terimi açıklanmaya muhtaç durumdadır, bu durum tarihsel vaziyeti daha iyi aktarabilecektir. Koyunhisar Savaşı ile ilgili bilgi kısmında *“Rum tekfurları... Bizans'tan aldıkları destekle”* ifadesi hatalıdır. Çünkü bu tekfurlar Bizans'a bağlıdır ve bu savaşta Bizans merkezden gelen emir ile bir araya gelmişlerdir.

15. sayfadaki ilk paragrafta *“...başkenti yaptı”* ifadesinden ziyade “payitaht yaptı” ifadesi anakronizmi ortadan kaldıracığı gibi daha tarihsel anlam katılabilirirdi. Bu noktada böylece tarihsel yabancılığı ortadan kaldırmak da sağlanmış olacaktır. Diğer bir husus olarak; Palekanon Savaşı'nın diğer adı olarak “Maltepe” kullanılmıştır ki bu bilgi yanlış, eski bir bilgidir. Aslı, Eskihisar Muharebesidir. Viladimir Miroğlu bu savaşın Hammer'den itibaren Maltepe Muharebesi diye adlandırılmasının yanlış olduğunu, Palekanon'un Maltepe'den oldukça uzakta olduğunu ifade etmiştir (Afyoncu 2014: 46). Bu savaştan sonra Doğu Roma'nın Anadolu topraklarında tehlike olmaktan çıktığı ifadesi ise başlı başına hatadır. 1453 yılında yıkılışına dek Anadolu yahut Balkanlar'da fırsat bulduğu her imkanı değerlendirmiştir. Aynı sayfada Yüzyıl savaşlarına hasredilen kısımda bu savaşların *“aralıklarla”* yüzyıl sürdüğü bilgisinin verilmesi de yanlış algı oluşumunu önleyerek esasen ne olduğunu aktarabilmek noktasında önemli görünmektedir. Son cümledeki *“Anadolu Türk siyasi birliğini kurma yolunda ilk adımı atmış oldu”* ifadesi Tarih öğretiminin maksadı olması gereken insan ve geçmişine dair bilinçli olmak hususunu göz ardı etmektedir. Osmanlıların hedef olarak göttüğü bir *“Anadolu Türk siyasi birliği”* söz konusu değildir. Keza Anadolu bu dönemde salt Türklerden mürekkep de değildir. Bu durum bir yana bırakılsa dahi Osmanlıların Balkan bölgesindeki hâkimiyet arayışına da *“Ortodoks siyasi birliğini kurmak”* demek gibidir ve bu ifade aykırılık yaratmaktadır. Osmanlıların kuruluş anlayışları, faaliyetlerinden çıkarılacağı gibi *“Hâkimiyet Tesis”* dir. Osmanlı devletinin kuruluşunda böyle bir yol haritası var imiş de fetihlerine yön veren plan imiş gibi sunulması tarihe bugünden bakmanın sonucu olduğunu düşündürmektedir. Osmanlı fetihlerine bakıldığında daha çok Bizans yönünde gaza-doyum (İnalçık 2016) amaçlı olduğu görülür. Osmanlı devletinin başlangıçta bir Rumeli imparatorluğu karakterinde olduğu tarihçiler tarafından ifade edilen bir husustur.

3) BALKANLARDA OSMANLI FETİHLERİ (16. Sayfa)

a. Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi

İlk paragrafta *“..Karesi beyliği ile Bizans'daki iç karışıklıktan yararlandılar”* ifadesindeki “yararlandılar” kelimesi negatif çağrışımlar yaratmaktadır. Bunun yerine “fırsatını değerlendirdiler” nev'inden ifadeler daha uygun görünmektedir. İlâveten *“..küçük yaştaki Yuannes”* bilgisinden ziyade Papalıktan yardım istemesi ve Ortodoksların bundan hoşlanmamış olması, Katoliklerden ziyade Osmanlı istimâlet politikasına yakınlık duymaları (İnalçık, 2007) olgularına yer vermek de hakiki bilgiyi ve tarihin doğasını aktarmak yönlerinden

elzendir. Keza Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasında en önemli kolaylaştırıcı etkenlerden biri bu olgudur. Paragrafın devamında Kantakuzenos'dan söz ederken “...*saray bakanı*” tanımlamasını kullanmak anakroniktir. “Nazır” ifadesi daha uygun olduğu gibi tarih terimleri bilgisi de verilmiş olurdu. Benzer durum İmparator kelimesi için de geçerlidir. Doğu Roma İmparatorlarının kullanmış olduğu “Basileus” kullanımına yer vermek bilgi ve entelektüaliteyi artırıcı olurdu.

b. Edirne'nin Fethi (1363)

Buradaki Edirne'nin Fethi'nin Sultan Murat tarafından 1363 yılında gerçekleştiği bilgisi de eski bir bilgidir zira Edirne'nin fethi tarihi 1361'dir ve Murat tarafından ele geçirilmiştir (İnalçık, 2006). Sayfa sonunda “..*başkent*” ifadesiyle yine anakronizme düşülmüştür.

c. Sırsındığı Savaşı (1364) ç. Çirmen Savaşı (1371) (17.sayfa)

Bu sayfada ayrı alt başlıklarda ele alınan Sırsındığı (1364) Çirmen savaşı(1371) eski ve yanlış bilgiye dayanmaktadır. Osmanlı tarihlerinde 1364'de Hacı İlbey'in, Macar Kralı idaresindeki Macar, Sırp ve diğer Balkan devletlerinin Kuvvetlerinden oluşan Haçlı ordusunu bir gece baskını sonucunda büyük bir mağlubiyete uğrattığı ve bu savaşa “Sırp Sındığı: Sırların mağlup edildiği yer” adı verildiği belirtilir. Ancak aynı yıllara ait olayları anlatan Balkan milletlerine ait eserler ile Bizanslı tarihçilerin eserlerinde bu savaştan bahsedilmemektedir. Sırsındığı savaşı hakkında bilgi veren Osmanlı tarihleri bu savaştan çok uzun yıllar sonra kaleme alınmışlardır.1371'de meydana gelen ve Sırların müttefikleri ile birlikte büyük bir bozguna uğratıldığı Çirmen Savaşı da Osmanlı tarihlerinde yer almamaktadır. Halil İnalçık, Osmanlı tarihlerinin 1352'de Rumeli'ye geçen Süleyman Paşa'nın Sırlarla yaptığı savaşları Edirne'nin fethini ve Çirmen(1371) savaşını birbirlerine karıştırdıklarını belirtir. Muhtemelen Süleyman Paşa zamanında Sırlarla yapılan savaşlar sırasında meydana gelen bir baskın(1352'deki Dimetoka Savaşı?) 1371'deki Çirmen savaşı ile birleştirilerek,1364'te yeni bir savaş meydana çıkarılmıştır (Afyoncu 2014: 68).

e. Birinci Kosova Savaşı (1389) (18. Sayfa)

Kosova Savaşı'nı “Haçlı ittifakı” olarak anlatmak başlı başına hatalıdır. Bu durum Osmanlıların kuruluş dönemindeki avantajlarından biri olan Haçlı Seferleri ve çağrılarına azalmış ilginin azlığı olgusunu gözardı ederek Osmanlı yayılışını kılıç muktediriyetiyle hâkim olmaya indirgemektedir. Sultan Murad'ın Anadolu Beyliklerinden yardım istediği bilgisi noksanıdır. Bu konuda 1.Murad'ın izdivacı bir diplomasi aracı olarak kullandığı belirtilmelidir (İnalçık, 2006). Osmanlıların devlet olarak bir takım politikalara sahip oldukları, yalnız kılıç gücüne dayanmadıkları bu yolla anlatılmaya uygundur ve gereklidir. Bu konunun devamına yer verilen 20. sayfadaki “*Anadolu'daki beyliklerin askeri yardımı ve bunun Anadolu Türk siyasi birliğinin kuruluşunda önemli adım attıkları*” bilgisi de baştan sona hatalı ve Osmanlı politikalarını gölgede bırakan bir anlatımdır. I.Murad'ın 1381'de bir düğün vasıtasıyla Anadolu Türk Beylerine üstünlüğünü gösterip bir kısmını hâkimiyetine aldığı ve bunun da Karamanoğullarında rahatsızlık uyandırıp sonraki mücadelelerde en önemli sebeplerden birini teşkil ettiği bilgisi verilmeden ve bu beyliklerin askeri desteğinin hâkimiyeti kabulleri ile meydana geldiği” ifade edilmelidir (İnalçık, 2006). Zira I. Murat'ın ölümü ardından, Yıldırım Bayezid'in bu toprakları tekrar ele geçirmesi sonucu beylerin Emir Timur'a sığınmasını, Fetret Devri ile tekrar neden beyliklerini kurduklarını ve son bulmalarına kadar mücadelelerini açıklanmasını yetersiz kılacak bir bilgidir.

f. Niğbolu Savaşı (1396) (19. Sayfa)

Bu savaşa hasredilmiş kısımda “Bayezit” hatalı kullanımdır. Sultan'ın adı Bayezid'tir. Devamında ise “..*Babası gibi Balkanlardaki fetihlere devam eden..*” ifadesi bu başlıktan önceki cümledeki “Anadolu Türk siyasi birliği” ile tezat teşkil etmekte ve “maksat Anadolu ise Balkan bölgesinde neden faaliyet gösteriliyor da tümüyle Anadolu'ya yönelinmiyor?” gibi bir soruyu akla getirmektedir. Osmanlı kuruluş dönemini ele alırken seçilecek en paradoksal paradigma “Anadolu'da Türk siyasi birliği” olsa gerek ve bu hata ısrarla vurgulanmakta, öğrencilerin zihni anakronizme düşürülmektedir. Halil İnalçık'ın ifadesiyle (İnalçık, 1992) Sultan Bayezid

“Yakındoğu İslam devletleri anlayışı çerçevesinde merkezi bir devlet kurma arzusunda” Bu tutum zaman içinde teşekkül edecek İmparatorluğun uygulamalarında sarıh bir biçimde görülen “İmparatorluk zihniyeti”ni vermekten de uzaktır. Savaş hususunda da “..**hemen hemen bütün Avrupa devletlerinin katıldığı büyük bir haçlı ordusu kuruldu**” ifadesi hatalıdır. Bu orduya katılanlar kıta içerisindeki kontluk, baronluk yahut şövalyelerden mürekkeptir. Bu ifade sonraki yüzyıllarda güçlenmiş teşekküllü Avrupa devletlerini çağrıştıracak biçimde hatalıdır.

Bu sayfa sonundaki soruda yöneltilen “**Haritadan hareketle Sultan’ın izleyeceği politika hakkında çıkarım**” ise ambale edici türdendir. Bir haritaya bakarak insanın planını kestirmek olası değildir. Coğrafi-stratejik avantajları sorulsa daha anlamlı olacağı düşünülebilir.

g. Yıldırım Bayezit’in İstanbul Kuşatmaları (20. Sayfa)

Söz konusu sayfanın sonunda ele alınan Bizans ile yapılan anlaşmanın maddelerine yer verilip bunların önemine-getirilerine değinmemek yetersizdir. Tarihi “ezberlenmesi gereken savaş maddeleri” ne indirgemektedir. Yer verilen resim ise 21. yüzyıldan seçilmiş bir fotoğrafa ait olup başlı başına anakronizm yaratmakta olup ilgili döneme ait yahut tarihi bir fotoğrafın kullanılması daha yerinde olurdu.

Yine 21. sayfadaki metinde yer alan ve yer verildikçe dikkat çektiğimiz gibi “**Anadolu Türk siyasi birliği**” anakroniktir. Üçüncü paragraftaki bilgiler de hatalıdır. Bunun yerine “Merkezi İmparatorluğu sağlamak” ve “1.Murat’ın ölümü ardından bu beyliklerin Osmanlı ile yaptığı ahitleri bozmaları” ile Sultan’ın Anadolu’ya yönelmesi olan (İnalçık, 1992) tarihî bilgiler ile değiştirilmelidir. “**Karamanoğulları beyliğine bazı diğer beyliklerin müttefikliği**” ifadesi de beyliklerin neden Timur’a sığındıkları, Fetret Devri ile beyliklerin neden yeniden kuruldukları gibi esas tarihi vermemektedir. Üstelik paragrafta sınır olarak ifade edilen “Çarşamba Suyu”na harita da yer verilmemiş olması önemli bir eksiklik. Metni müteakip yöneltilen “**Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak istemesinin nedeni**”ne dair soru esasen cevapsızdır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu “hâkimiyet kurmak” maksadındadır. Anadolu’da Türk uyruk dışında Hıristiyan Rumlar da bulunmaktadır. Bu sayfaya dek tekrar tekrar ifade edilen “**Anadolu Türk siyasi birliğini yeniden sağlamak**” yerine “Anadolu’da hâkimiyet kurmak” “Anadolu’ya hâkim olma rekabeti-mücadelesi” ifadeleri tarihi realiteyi ve Osmanlı devlet politikasını yansıtmaması açısından daha yerinde ve anlamlı olacaktır. Zira Osmanlı devleti “Anadolu Türk Siyasi Birliği” ülküsü için kendini Balkan faaliyetleri ile sınırlayıp Karamanoğulları-Akkoyunluları bu bölgede serbest bırakmamış bilakis bu bölgede de hâkim olmak için gücünü ikiye bölmek zorunda kalmıştır. Hatta Anadolu’da Hıristiyanların yoğun olduğu bölgeler de kimi zaman ele geçirilmeye çalışılmış ve sonrasında başarılı da olunmuştur. Balkanlar’da, Orta Avrupa’da da mücadele verilmiştir ve tüm bunlarda amaç hâkimiyet tesis etmektir, ırka, ırk ülküsüne, milli bir ülkeye dayalı bir politika izlenmemiştir. İmparatorluğun son buluşunun ardından elde kalan ana bölgenin Anadolu olması; Osmanlı politikasını bu anlayış çerçevesinde kırpmayı-anlatmayı gerektirmez ve bunu dile getirmek Tarih derslerinden beklenen milli birliği-bağlılığı zedelemes. Osmanlı padişahı; klasik döneminde görüleceği gibi önce kendinin ardından hanedanının ve ardından devletin var olması, güçlü ve hâkim olması düşüncesindedir. Osmanlı padişahlarının beylikler ile mücadeleleri de bu temeldedir. Bunun gibi Osmanlıların en önemli rakiplerinden olan Karamanoğulları’nın da amacı hâkimiyetini tesis edebilmektir. Bu durum Anadolu yahut Türklere has bir durum değildir ve İtalyan yarımadasında da birlik 1861, Almanya’da 1872’de (Armaoğlu 2009: 32-33) sağlanıncaya dek yerel hanedanlar birbirleriyle mücadele içerisinde olmuştur. Bu tarihsel bir durum olup istisnai yahut kötü bir durum olmayıp Ortaçağ ve Yeniçağ devletlerinin genel durumudur. Keza Osmanlı devletine Rumeli’nin kapılarını açan temellerden biri de 1351-1353’de kızışan Venedik-Ceneviz mücadelesi olmuştur. Kitabın bu çağların genel durumunu gölgeleyip yapay bir şekilde sürekli bir biçimde “Anadolu Türk siyasi birliği” vurgusu yersiz, tarihi iklime-realiteye aykırı, aldatıcı ve tarihi aydınlatıcı olmaktan çıkaran bir tutumdur.

5) ANKARA SAVAŞI VE SONUÇLARI (22.sf)

Bu başlık altında Anadolu Türk Siyasi Birliği'nin yeniden ele alınması Osmanlı dönemini yeterince anlamayı zorlaştırıcıdır. Çünkü Osmanlılar bu hedefle hareket ediyor olsalar balkan bölgesine geçmez daha sonraki yayılım faaliyetlerini gerçekleştirmezlerdi. Osmanlıların İmparatorluk anlayışındaki Cihanşumüllüğü gözardı edilmiş gibidir.

İlaveten Emir Timur' olarak söz edilmesi daha doğru ve tarihi olurdu. Salt Timur ifadesi doğru görünmemektedir. Emir Timur'un cihan İmparatorluğu kurmak istediği ifade edilirken Osmanlıların "Türk Siyasi Birliği" peşinde olduğu bilgisi de hataların doğru değerlendirememeye sebebiyet vereceği açıktır. Diğer bir hata da olarak Altınorda Devleti'ni mağlubiyeti Batı'dan ziyade Kuzey yönünde bir ilerlemedir. Üstelik Timur'un yegane hedefi Türk Devletlerini hâkimiyete almak değil olabildiğince geniş sahalarda hâkimiyet kurmaktır ki nitekim Çin'e sefer planı sırasında ölümü vukua gelmiştir. 24. Sayfadaki Ankara Savaşı'nın sonuçları kısmında yer verilen ikinci maddedeki Anadolu'nun tamamının Timur hâkimiyetine geçmesi hatalı bir bilgidir zira Anadolu'da merkezi Trabzon olan Trabzon Rum İmparatorluğu mevcudiyetini sürdürmektedir. Dördüncü maddede ifade edilen İstanbul'un fethinin yarım yüzyıl gecikmesi de hatalı bir pozitivizm anlayışına sebebiyet vermesi muhtemeldir. "Muhtemelen , olasılıkla" gibi ifadelerle kullanılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Son maddedeki Fetret teriminin "*zaaf, gevşeme, gücünü ve tesirini kaybetme*" mânasına gelen (Yurdagür 1995) anlamını vermek de Tarihî kavramların da bilinmesi için önemli gözükmektedir

25. sayfada Emir Timur'un faaliyetlerinin Rus gücüne sebep olarak gösterilmesi de hatalıdır. Zira Timur da tüm devlet ve Türk devletleri gibi kendi devlet menfaatleri çerçevesinde hareket etmiş, düşmanları da tarihi-coğrafi durum gereği Türk devletleri olmuştur. Buna benzer bir durumu İtalyan yarımadasındaki Ceneviz, Venedik, Milano vb. devletler arasında, Ortaçağ Alman prenslikleri arasında, Rusya'da knezlikler arasında da görmek mümkündür. Devrin devlet anlayışı ve menfaatleri bu yönde olup bunu gerektirmiş iken bugünün milliyetçi – milli birlik anlayışı çerçevesinde tarihi yorumlatmaya çalışmak zihni bir çarpışıklığa yol açabilir. Emir Timur'un bu sonucu görmesini bugünkü bilgilerden hareketle istemektir adeta. İlaveten Timur gücüne direnemeyen bu devletlerin Rus Knezliğine direnebilecek olacaklarına dair herhangi bir kanıt da bulunmamaktadır. Bu konuyu iki devletin politikalarının çatışması olarak ele almak daha uygun gözükmektedir. Zira Timur'un yegane maksadı ifade edildiği gibi salt Türk hâkimiyeti değildir. 26. sayfadaki Şeyh Bedreddin İsyanı ile ilgili olan "*kendine özgü fikirleriyle*" ifadesi hatalıdır. Çünkü Şeyh Bedreddin Osmanlı sınırları içerisinde mevcut gerek Hurufî ve gerek panteist anlayışlar gibi heterodoks görüşlerden etkilenmiş ve bu unsurlardan destek aramıştır. Bu unsurlar ise Osmanlı hâkimiyeti öncesinde de bu bölgelerde bulunaktadırlar(Ocak 2014: 159-235) *Şeyh Bedrettin'in düşünceleri Osmanlı Devleti'ndeki İslam anlayışına uymayan*" ifadesi de yanlıştır. Zira Şeyh Bedrettin Musa Çelebi'nin himayesinde devlete-Musa Çelebi yönetimine bağlıydı. Mehmet Çelebi'nin kendisini sürmesiyle isyan durumuna geçmiştir yani politikalarını beğenmediği Padişah'a karşıdır. Görünüşte dinî-tasavvufî gerçekte ise siyasi teşkilatlanmayı sağlamak üzere harekete geçmiştir (Dindar, 1992). Yine Osmanlı devletinde Safevi mücadelesi sebebiyle Kanuni Sultan Süleyman dönemine dek katı dini tutum sergilenmemiştir (Ocak 2014: 159-235).

26. sayfadaki Varna savaşı kısmında 2. Mehmed'in tahta çıkışı döneminde Macaristan ve Balkan devletlerinin Osmanlılara karşı çıkmaları, anlaşmaların bozulup savaşların çıkması, ve şehzade Orhan'ın harekete geçtiği bilgisinin verilmesi ile tam bir bunalım dönemi yaşandığı gerçeği ifade edilmelidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun hiç de öyle kılıcı eline alıp hızla, neredeyse koşu koşu ilerleyip İmparatorluk kurduğu intibanı silecektir. Devlet olmanın ve kurmanın kolay olmadığını anlatabilmek, sonraki konularda sarsıntıların, sorunların önünü alamamanın görüldüğü-sanıldığı kadar kolay olmadığını anlatmak açısından önemlidir. Yine Varna Savaşı alt başlığından evvel Sultan Mehmet'in ilk saltanatına ve yine bu sıralardaki Şehzade Orhan vakasına, Yeniçeri İsyanına.. değinilmemesi hem kardeş katline karar vermesi etkisine, hem İstanbul'un fethinin Fatih'in bir padişah olarak fethin zaruretinin kendisi için ne denli önemli olduğu gerçeğine nüfuz ettiremeyecektir. Bu da tarihi yapan insanların zaaflarının yani insan yönlerinin gösterilmesi açısından önemlidir. Zira tarihte padişahların (bir kısmının) her şeye muktedir olmayıp tarihe yön veren "insan" "insanî yön"leri de anlatabilmek

açısından önemlidir. Yine İstanbul'un fethi Osmanlılar için eski bir hedef olsa da Fatih'in "ya ben İstanbul'u alırım ya İstanbul beni alır" sözünün adeta içerisinde bulunduğu durumun dışı vurumu gibi taht üzerinde hâkimiyetini sağlamak için oldukça gerekli bir hedef olmasının da (Afyoncu, 2014) ifadesi tarihteki insani yönler ve zaafın başarıya dönüşebileceğini gösterilebilir tarihin doğasının bir ciheti aktarılabilir. "Her şeye muktedir sultanlar her şeyi yaptılar, muktedir olmayanlar da bir şey yapamadılar" zihniyeti bilinçaltına yerleşmenin önü alınabilirdi.

27. Sayfada **İkinci Kosova** savaşı başlığı altında devlet yönetiminin Sultan Mehmed'e bırakıldığı bilgisi de hatalı bir bilgidir (İnalçık, 2006-a).

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulup geniş alanlara hükmetmesi önemini korumakta ancak önemli araştırmalar neticesinde birçok ciheti sarıh bir biçimde ortaya koyulmuş vaziyettedir. Bununla birlikte bu konudaki araştırma ve yorumlamalar ile tezatlar da sürmüştür Yaşanan gelişmeler her ne kadar tarih ilmi için olumlu bir gelişim arz etmekteyse de elde edilen bilgiler ile gelişen ve değişen bilgilerin Tarih ders kitaplarına yeterince yansıtılmadığı görülmektedir. Bu durumun sebepleri çok çeşitli olmakla birlikte öncelikle "milli devlet anlayışına uygun anlatım" kaygısının bu neticeyi etkilemesi olgusu göze çarpmaktadır. Diğer bir sebep olarak eski araştırma neticelerinin paradigmatik olarak daha uygun bulunmuş olması düşünülmektedir. Son olarak Tarih ders kitabı komisyonlarının ehliyeti ve Tarih anlayışları da Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hususunu etkilemiş olduğu düşünülebilir

Osmanlı beyliği zaman içerisinde tedrici başarılar gibi başarısızlıkların varlığı gerçeğiyle İmparatorluk vasfını kazanmış ve yıkılışına dek bu özelliğini korumuştur. Öyle ki son zamanlarında dahi bu düşünce ve yapıyı "Osmanlılık" şiarı ile ayakta tutmaya çalışmış, uzun bir tarihsel süreçte bu cihetinden olabildiğince yarar görmüştür. Nitekim kuruluşunda dahi oldukça farklı ve çok yönlü siyasetler ile varlık ve gücünü pekiştirmiş yalnız fetih, seferler yani kılıcın gücü ile değil izdivaç, diplomasi, siyasi fırsatları lehine kullanabilmek gibi çok yönlü politikalar izleyerek kurulmuş, gelişmiş ve dahi yıkılış süreci geçirmiştir. Söz konusu politikalar vasıtasıyla kurulmuş bu İmparatorluğun kuruluş döneminin ders kitabında lise öğrencilerine gereği gibi ve yeterince aktarılması tarihi bilmek ve değiştirmek için olmazsa olmaz gibidir. Çünkü Osmanlılar daha başlangıçta Ceneviz ve Venedik çatışmasını değerlendirmiş ve bu denge politikasıyla önemli başarılar edinmiş, Sultan Süleyman döneminde Fransa ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu arasındaki çatışmaların da değerlendirilmesiyle büyük bir dünya gücü vasfını taşımıştır. Bu cihetleriyle bir devletin kuruluşunda bu devletlerin yalnız güç değil akla da dayandığını göstermek, bu anlayışı da edindirmek tarih ders kitaplarının gayelerinden olmalıdır. Yine Osmanlı devletinin tarihteki pek çok devlette görüldüğü gibi yalnızca güçsüz zamanlarında değil güç kazanma ve gücünü koruma dönemlerinde de denge politikası izlediği ancak maksadı ve getirisinin değişkenlik arz ettiği olgusu üzerinde durulmalı, bu politika güçsüz dönemlere has bir anlayış olarak sunulmaktan kurtarılmalıdır. Osmanlılar yalnızca bir tek gaye ve yöne yönelmemiş olup, hem batı hem doğu hem güney hem kuzey istikametinde genişlemiş ve bu faaliyetlerini çeşitli politikaları birarada yürüterek gerçekleştirip güçlenmiştir. Bu süreçte tarihî olarak her Anadolu hanedanının bilhassa Karamanoğulları'nın Anadolu'ya hükmetme çabası olmuş nihayetinde Osmanlı hanedanı galebe çalmıştır. İfade edildiği üzere bu çeşit yerel hanedanlıklar bu yüzyıllarda genel olarak mevcut bir varoluş sürdürmüşlerdir çünkü kendi dönemlerinin anlayışınca hareket etmişler, son yüzyılların milli devlet anlayışını taşımamışlardır ki bu tarihî olarak doğaldır fakat ders kitabında geçmiş yüzyılları yüzyılımızın anlayışı ile anlatmak hatalıdır ve hatalı düşünelere sebep olacaktır. İlâveten Tarih içerisinde kullanılan tarihsel kavram ve deyimlerin söz konusu dönemleri anlatırken ele alınması da tarih bilinci ve bilgisi için oldukça önemli ve ders kitabındaki önemli bir diğer eksiklik olarak görülmektedir. Ele alınan tüm hata ve eksikliklerin Tarih ders kitabının niteliğini ve değerini düşürdüğü kuşku götürmezdir ancak bunların iyileştirilmesi tarihsel bilgi ve bilincin iyileştirilmesine de katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan (2014). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Armaoğlu, Fahir (2009). 19. Yüzyıl *Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi
- Başar, Fahmeddin (1995). Fetret Devri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C.2, 480-482
- Çalışkan, Sümeyra (2018). *Tarih Öğrencilerinin Tarih Felsefesi Eğilimleri (Gazi Üniversitesi Örneği)* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Dindar, Bilal (1992). Bedreddin Simavî , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , C.5, 331-334
- İnalcık, Halil (1992). Bayezid 1, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , C.5, 231-234
- İnalcık, Halil (2006). Murad 1, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , C.31, 156-164
- İnalcık, Halil (2006-a). Murad 2, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , C.31, 164-172
- İnalcık, Halil (2007). Orhan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , C.33, 375-386
- Ocak, Ahmet Yaşar (2014). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Tüysüz, Sami (2017). *Tarih 10 Ders Kitabı*. Ankara: 2017
- Yurdagür, Metin (1995). Fetret, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, 475-480

